

A gyógyszerészet történetéből

HORVÁTH JÓZSEF HONT-MEGYEI FŐORVOS REFORMTERVEZETE 1848-BÓL A HAZAI GYÓGYSZERÉSZET ÁLLAMOSÍTÁSA ÉRDEKÉBEN¹

DR. ANTAL JÓZSEF

Az idén volt tíz esztendeje gyógyszerértáraink állami kezelésbe vételének. Az évfordulón érdemes megemlékezni Horváth József (1794—1849) Hont-megyei főorvosról, ki hazánkban 1848-ban elsőnek dolgozott ki reformtervezetet a hazai gyógyszerészet államosítása érdekében. Terjedelmes javaslata hazánk akkori magyar nyelvű orvosi folyóiratában, az *Orvosi Társ* 1848. X. számában jelent meg, „Néhány szó a gyógyszerészet ügyében” címmel.

A reformjavaslat szerzője nem tartozott a márciusi fiatalok sorába. Bölcséleti és orvosdoktor volt. Hont-megyei rendes főorvosa, fizikus ordinárius-a.² Termékeny szakíró és fordító volt, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. A gyógyszerészi ügy rendezésére vonatkozó javaslatát 1848-ban, egy évvel halála előtt jelentette meg. Feltehetően hosszú életpályájának tapasztalatai már régebben megérelték a benne foglaltakat, de csak az 1848-as reformok idején vélte keresztül vihetőnek elgondolásait.

Azok a változások, melyek 1848 tavaszán hazánkban végbementek, az egészségügyet sem hagyták érintetlenül. Az első felelős kormány az egészségügyet a Klapály Gábor vezette ipar-kereskedési és gazdasági minisztérium hatáskörébe utalta, így az orvosi és a gyógyszerészi ügyek intézése — a kiképzés ügyének kivételével — a minisztérium hatáskörébe került. Klapály Gábor nem késett az akkori orvosi és gyógyszerészi rendünk neves szakembereinek közreműködésével hazánk egészségügyi viszonyai megjavítására megfelelő reformokat kidolgoztatni, és így az ország jövő közegészségügyi rendjének szilárd alapjait lerakni. Gyógyszerészi vonatkozásban szaktanácsadóként a nagyteknélyű pesti gyógyszerértár tulajdonost, Wágner Dániel gyógyszerészt hívta minisztériumába és megbízta hazánk gyógyszerészeti ügyének rendezésére vonatkozó javaslat kidolgozásával. Wágner tervezete záles területet ölelt fel. Vonatkozott a gyógyszerészek oktatására, a gyógyszerértárok ellenőrzésére, az egységes gyógyszerértári tevékenység alapját képező — de eddig nálunk hiányzó — törvényes magyar nyelvű gyógyszerkönyv megteremtésére,

új gyógyszerértárok felállítására, végül a kari érdekeket képviselő gyógyszerész testületekre. Wágner nagy munkát végzett, és az akkori viszonyoknak és termelési rendnek megfelelő, olyan tervezet alapjait dolgozta ki, melyre a továbbiakban építeni, azt tovább fejleszteni lehetett volna, ha a bekövetkezett események ezt a munkát csirájában meg nem fojtják.

Mindezek az akkor feltétlenül szükséges és haladékos jellegű javaslatok, bármilyen értékesek is voltak magukban véve, az akkori gyógyszerészet szerkezetét alapjában nem érintették. Hazánk gyógyszerértárai így továbbra is magántulajdonban maradtak, — mivel mellékesen a tőkegyűjtés céljait is szolgálták — vezetésükben gyakran a közegészségügyi szempontok háttérbe szorultak. Mindezeket a közel 21 éves megyei főorvosi működése alatt nagyon élesen látta Horváth főorvos, ezért ennek orvoslására javaslatában a hazai gyógyszerészet mélyreható szervezeti és tartalmi változását követelte. Elgondolása merőben újszerű és forradalmi volt. Olyan javaslatok szerepeltek benne, mint a gyógyszerértárok állami kezelésbe vétele, központosított gyógyszergyártás és gyógyszerelosztás, a hazai gyógyszeripari gyártás megteremtése, valamint az is, hogy valamennyi gyógyszerész az állam „hivatalnokaként” gyakorolja hivatását.

Ezektől az eszméktől áthatva természetesen csekélynek, jelentéktelennek tűnt Horváth főorvosnak mindaz, mit az első felelős kormány a gyógyszerészet ügyében nyilvánosságra hozott. Megjegyezni szeretném, hogy mások sem késtek ebben a vonatkozásban elégedetlenségüknek hangot adni. Így hazánk polgári demokratikus irányba történő átalakításának nagy harcosa, Bugát Pál az *Orvosi Társ* hasábjain írta: „... országunk gyógyszerértárainak ügye nem alkalmi foltozgatást, hanem az egésznek leggondosabb, minden részről átgondolt, egyes részleteiben összevágó új elrendezést kíván.” A nagy hírű debreceni orvos, Kemény Pál sem késett kinyilvánítani véleményét: „A gyógyszerészi ügy nem méltatott azon komoly figyelemre, melyet a szenvedő emberiség java és a vegytan hazánkban meghonosítása oly annyira igényel.”

Rátérve most már Horváth főorvos javaslatára, annak első részében mélyreható elemzést találunk arról, hogy hazánk gyógyszerészetének akkori helyzetével miért nem voltak megelégedve maguk az érdekelt gyógyszerészek, továbbá az orvosok, valamint a betegek.

A gyógyszerészek szempontjából Horváth főorvos a legnagyobb bajt abban látta, hogy a gyógyszerészet tőkés szerkezeténél fogva gyógyszerértárokhoz csak kevés, elsősorban pénzes, vagy

¹ Budapesten az Orvos-Gyógyszerésztörténeli Szakcsoportban 1960. május 12-én tartott előadás, melyről lapunk egyik előző számában (108. old.) dr. Halmi János már említést tett az Orvos-Gyógyszerésztörténeli Kongresszuson (1960. IX. 16, 17 és 18) tartott előadásáról szóló cikkében.

² A fizikus ordinárius Dada szerint, a XVIII-ik század közepétől kezdve „közpénzből fizetett városi, vagy megyei orvos, ki a szegényeket ingyen gyógyította, a népesség egészségügyét figyelemmel kísérte és tapasztalatairól felettesének meghatározott időben írásban beszámolt.”

jó összeköttetéssel bíró egyén juthat, ezért az alapos tudományossággal kiképzett vagyontalan segédek legtöbbször nem lehet soha önálló. Ezért van az, írja, hogy „... sokan átlátván, hogy ezen a pályán önállóságra soha nem fognak vergődni, még idejekorán más pályát választanak, s nem ritkán sebészetre, vagy orvos-sebésztudori, tanfolyamra adták magukat.” A köznek a dolgok ilyen elrendezéséből sok haszna nincs, mert „a pénz — tőkével bíró — embereknek rendszerint veleszületett s ellenállhatatlan hajlamuk van a comfort-hoz — kényelemhez...” így a tudománnyal foglalkozni nem szeretnek.

De nem felel meg ez a helyzet az orvosok többségének sem. Rámutat, hogy a munkájuk állása mellett, az orvosok és a gyógyszerészek érdekei mennyire nem közösek. Ez az oka annak, hogy állandó az összeütközés kettőjük között. Ugyanis ha az orvos kevés és egyszerű gyógyszert rendel „egyszerű gyógyszerelése miatt már ferde szemmel nézندی őt, az ez által megkárosított gyógyszerész.”

De nem felel meg a mostani helyzet a betegeknek sem. Rámutat, hogy a műtermi készítmények gyógyszeráruaként igen változók. Ez az orvosi munkát nagymértékben megnehezíti, mert így az orvosnak minden egyes gyógyszerár állapothoz külön kell alkalmazkodnia, hogy betege a megfelelően hatásos gyógyszert megkaphassa. Az orvos részéről az eredményes gyógyszerelést az is lehetetlenné teheti, hogy az orvos és beteg közé olyan — gyakran ellenséges indulatú — személy kapcsolódik, ki az orvos működését esetleg kritikával illeti.

A dolgot ilyen elemzése után most már H o r v á t h főorvos arra a következtetésre jut, hogy mindezen bajok egyetlen oka nem más, mint az, hogy a gyógyszertárak a gyógyszerészeknek kizárólagos, és tőkeként kamatozó tulajdonai. Véleménye szerint ezt a körülményt kell kikapcsolni, és akkor „egy csapással megszűnnek mindazon bajok és hiányosságok, melyeket az orvosok, gyógyszerészek és a közönség éreznek és szenvednek.” Ennek gyakorlati módja az lenne:

„Ha az álladalom venné birtokába hazánk minden gyógyszerárát, melyek aztán az álladalmi kormányzat fő felügyelése alatt, ennek felelő hivatalnokok által igazgattatnának és kezeltetnének.”

H o r v á t h főorvos úgy látja, hogy ennek az intézkedésnek a haszna több szempontból lenne előnyös. Elsősorban az önállóságra nem jutó, szegény alkalmazott gyógyszerészek nyerhetnének így állami hivatalt és lehetőségük adódna tehetőségük kibontakoztatásához. Hazai iparunk szempontjából megteremtődne az alapja az eddig hiányzó hazai vegytani és gyógyszergyáraknak, melyekben szintén sok gyógyszerész nyerhetne képességéhez mért alkalmazást.

Érdemes most már megismerni, hogy ezt a nagyvonalú tervet hogyan gondolta H o r v á t h főorvos végrehajtani. Teljes tudatában volt annak, hogy ilyen mélyreható szerkezeti változás nem kis nehézséggel jár, és megoldása nagy felkészültséget igényel. Tulajdonképpen e részben mutatkozott meg, hogy terve már az akkori viszonyok között is

reálisan megvalósítható gondolat volt. Először is rámutatott arra, hogy a felállítandó állami gyógyszertárak eszméje egyáltalán nem új hazánkban. Pesten és minden nagyobb városban, hol nagyobb számú katonaság van, mindenütt vannak úgynevezett katonai vagy tábori gyógyszertárak. Ezekben a gyógyszerészek nem tulajdonosok, hanem valódi hivatalnokok. Tervezetében most már ezek a gyógyszertárak lennének az első állami gyógyszertárak. Ezzel kapcsolatban érdekes megemlíteni, hogy ez a terv — legalábbis in Pesten — a gyakorlatban akkoriban már megvalósult. H o r v á t h főorvos megemlíti, hogy a pesti katonai gyógyszertár a táborban újabban ez a felírás olvasható: „Állami katonai és polgári gyógyszertár”

A következő teendő véleménye szerint az volna, hogy az ilyen állami gyógyszertárak számát szaporítani kellene. Ennek a módja az volna, ha a kormány kimondaná, hogy a városok, megyék által igényelt gyógyszertárak csak államiak lehetnek, melyeket kinevezett állami gyógyszerész hivatalnokok kezelhetnek. Végül a meglévő — magán kézzel levő — gyógyszertárakat is — kárpótlással — átvenné az állam.

Mindezekkel egyidőben további fontos lépés lenne az önálló gyógyszeripar megteremtése. Ez biztosítaná központilag hazánk összes gyógyszerárainak ellátását egységesen készített gyógyszerekkel. „Ilyennek hiányát — írja — már régóta tetemes kárával nélkülözte a honi ipar, vegygyógyászati gyár hiányának kell tulajdonítani azt, hogy a legközönségesebb gyógyszerekért is külföldnek tömörked pénzzel adózunk... valamint azt is, hogy a gyógyszerek... a gyárakban való készítési mód különfélesége szerint gyakran lényegesen különböznek. „A gyár ipar megteremtésével — fejtegeti tovább — „... a vegytan tudomány hazánkban nem fogna egészen parlagon lenni; mi aztán az iparnak minden ágát hatalmasan serkentené fel. Csak legyenek egyszerű gyakorlati vegyészeteink, lesz akkor iparunk s virágzó kereskedésünk is.”

Befejezésül szeretném megemlíteni, hogy H o r v á t h főorvos reformtervezete helyességéről, annak a jövőben várható kedvező kihatásairól annyira meg volt győződve, hogy érdemesnek sem tartotta az esetleges ellenvetésekre részletesen válaszolni. Azt az érvet, hogy eddig államosított gyógyszertárak sehol sem léteztek és azok szükségességét még sehol sem mondták ki, egyetlen mondatral intézi el:

„Vajjon mi mindég másoknak utánczó leendőnk-e?”

Több mint száz év távlatából felmérve H o r v á t h főorvos reformtervezetét, bámulattal kell adóznunk, hogy szerzője mennyire élesen látta az akkori gyógyszerészet minden problémáját és mennyire helyesen jelölte meg az egyetlen lehetséges — tíz éve megvalósult — megoldását. Úgy gondolom, hogy a hazai gyógyszerészet államosítása első tervezőjének nevét a magyar gyógyszerészet haladó hagyományainak legszebb lapjain kötelességünk megőrizni.